

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Tomáš Rek

Bakalářská diplomová práce

**CHELČICKÉHO ÚVAHY O SPOLEČNOSTI A JEHO OBRAZ
PŘEVŘÁCENÉHO SVĚTA**

Vedoucí práce: prof. PhDr. David Papajík, Ph.D.

Olomouc 2015

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma *Chelčického úvahy o společnosti a jeho obraz převráceného světa* vypracoval samostatně za pomoci v práci uvedených pramenů a odborné literatury.

5. května 2015

.....

Tomáš Rek

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji zejména panu prof. PhDr. Davidu Papajíkovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, trpělivý přístup a věcné připomínky. Děkuji také dalším členům Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za ochotu pomáhat a radit mi v kritických chvílích mého bádání a vlastně během celého vysokoškolského studia.

Obsah

Úvod.....	2
1. Kdo byl Petr Chelčický?	4
2. Dílo Petra Chelčického a jeho dochování	9
3. Petr Chelčický v české a zahraniční historiografii.....	12
4. Styl a žánr Chelčického tvorby	20
5. Základní myšlenky Chelčického učení	23
6. Trojí lid	27
7. Otázka bohatství	32
8. Obraz převráceného světa a ideální pojetí společnosti	36
Závěr	39
Seznam pramenů a literatury	42
Seznam zkratek	46
Resumé.....	47

Úvod

„O jednom jediném z nábožných těch „bratrství“ naskytuje se nám netoliko možnost, ale i powinnost, podati zpráwy místnější, an živý pramen působení jeho nejen odolal wěkum pozdějším, ale slibuje i do budaucnosti ještě účinky zdárné we wšelikých končinách swěta: míníme bratří Chelčické a učitele jejich Petra, co předchůdce a duchowního otce Jednoty bratří českých a morawských ... neboť tu činiti máme se spisowatelem, kterýž co do samostatnosti ducha, půwodnosti a plodnosti myšlének i jadrnosti slohu prwní mezi sawwěkými krajany swými osobil sobě místo, a w XV století wůbec před jinými, hned po M. Janowi Husowi, jmenowán býti musí.“¹

Právě tímto výrokem započiná František Palacký na stránkách svých *Dějin národu českého* vyprávění o Petru Chelčickém, čímž vlastně znovuobjevuje tohoto skvělého a jedinečného myslitele své doby i s jeho dílem ze zapadliště českých dějin. Od té doby uběhlo již skoro 160 let, přesto se Petrem Chelčickým po celou tuto dobu zabývali historici zvučných jmen a další přibývají. Proč tomu tak ale je? Co je na jihočeském mysliteli tak významného a jedinečného, v čem se od ostatních náboženských reformátorů pozdního středověku liší? Zaslouží si vůbec tak velkou pozornost a místo v učebnicích dějepisu? A má ještě v dnešní době vůbec smysl se věnovat jeho myšlenkám, názorům a učením? I na tyto otázky bych chtěl ve své práci najít odpověď.

V mé studii se pokusím vyzdvihnout nejpodstatnější myšlenky Petra Chelčického o soudobé společnosti, protože si myslím, že právě v téhle oblasti by jistá specifičnost měla být nejpatrnější. Také bych chtěl představit Chelčického obraz

¹ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle půwodních pramenůw wyprawuje wyprawuje František Palacký. Díl IV. Wěk Jiřího z Poděbrad. Částka 1. Od roku 1439 do 1457 čili do smrti krále Ladislava.* (Dále jen *Dějiny národu českého*). Praha 1857, s. 407–408.

převráceného světa. Co tím vlastně myslel? A jaký byl cíl jeho tvorby? Měl vůbec nějaký ideál, podle kterého by měl svět, stát, společnost fungovat? Jak se stavěl k otázce majetku, svobody, války a trestů? Všemi zmíněnými tématy se budu zabývat a snad na ně najdu i odpovědi. Mnoho autorů tvrdí, že při studiu díla jihočeského myslitele nejde opomenout teologickou stránku jeho učení, já s tímto tvrzením souhlasím jen částečně, protože Petr Chelčický byl především křesťanský myslitel, proto, kde to bude nezbytně nutné, objasním danou problematiku i z teologické stránky, ovšem celkově se jí budu spíše vyhýbat, poněvadž, dle mého názoru, není tak zajímavá jako ta společenskovední. Svou práci ale začnu samotnou postavou Petra Chelčického a pokusím se přiklonit k některé z možností, o koho se vlastně jednalo. Velký prostor věnuji rozboru české i zahraniční historiografie, jelikož prostudování této bohaté literatury považuji za naprostou nutnost při bádání „našeho“ myslitele.

Během svého studia jsem využíval dvě vědecké metody, komparaci a analýzu. Komparaci jsem použil v první půlce své práce, kdy jsem nabídl vždy nějaké hypotézy a snažil jsem se k nim sám vyjádřit a k jedné z ní se i přiklonit. Analýzou je naopak zbytek mé práce, kde se snažím rozebrat Chelčického dílo. Právě na samotném rozboru pramenů a vyzdvižení nejdůležitějších myšlenek stojí má práce. Pokud by vše vyšlo podle plánů, mělo by se jednat o jakýsi můj prvotní počín a základ pro další bádání zmíněné látky.

1. Kdo byl Petr Chelčický?

Svou práci nemohu začít jinak, než samotnou osobou Petra Chelčického. Spor o identitu tohoto českého myslitele trvá od padesátých let 19. století, kdy jej pro českou historii znovuobjevil František Palacký, intenzivněji pak od roku 1946, kdy František Michálek Bartoš poprvé publikoval svou hypotézu, ve které ztotožňuje Petra Chelčického s jihočeským zemanem Petrem Záhorkou ze Záhorčí.² Od té doby se dělí historikové na dva tábory. Na ty, jenž tuto hypotézu podporují nebo ji alespoň přijímají jako nejvíce pravděpodobnou, a ty, kterým toto „slepé“ či náhodné ztotožňování středověkého myslitele s konkrétní osobou přijde jako nemožné. Okolo osoby Petra Chelčického bude vždy spousta nevyjasněných otázek, ať už jde o přesná data a místa narození či smrti, jakož i další životní osudy, jako například zda byl Petr z Chelčic ženatý nebo jestli měl děti. Stejně tak se obávám skutečnosti, že se nikdy stoprocentně nedozvíme, kým doopravdy byl, jelikož šance na objevení nových pramenů objasňující nějakým způsobem jeho život zdá se mi málo pravděpodobná. Nicméně se níže v této práci pokusím přiklonit k jedné ze skupin, ačkoli, jak už jsem řekl, nejdůležitějším bodem při studiu středověkého reformátora je kritický přístup ke všem zdrojům, protože z valné většiny se jedná právě pouze o holé hypotézy. Vždyť i Jaroslav Boubín, historik současně nejvíce zabývající se Petrem z Chelčic a zároveň jeden z nynějších největších zastánců předpokladu, že by Chelčický mohl být právě Petrem Záhorkou, říká: *„Chceme-li spatřit za Petrovým pozoruhodným dílem i náznak lidského profilu jeho autora, musíme se většinou spokojit s tím, že kráčíme nejistou cestou plnou hypotéz.*

² BARTOŠ, František Michálek: *Kdo byl Petr Chelčický?* JSH, 15, 1946, s. 1–8.

*Jakou jinou cestu si však můžeme zvolit, když nesporných údajů o hrdinovi této knihy je tak nepatrně, že jinudy se k našemu cíli jít nedá?*³

První velký otazník, který historiky dlouhodobě zaměstnává, je sociální postavení Petra Chelčického. Velice dlouho se myslelo, že by mohl být ševcem, ale František Palacký ve svém díle vyřkl tvrzení, kterým Chelčického zařadil do rodiny vladycké, více či méně zámožné.⁴ Tento názor byl následujícími historiky zavržen a začal převládat názor, který zařadil našeho myslitele do sedlácké vrstvy. Vycházel ze samotného Chelčického díla, kdy se sám autor přiřazoval k této skupině obyvatelstva. Ovšem Jaroslav Boubín vyvrací i tento předpoklad, jelikož podobné sebereflexe v tehdejších pracích bývaly velice běžnou záležitostí, jež znamenaly pouze pokoru a úctu autora k příslušnému člověku či skupině lidí.⁵ Nakonec se došlo k přesvědčení, které navrhoval již Palacký, že Petr z Chelčic byl šlechticem, podle F. M. Bartoše⁶ ovšem nejspíše poměrně málo významným, ne příliš bohatým zemanem, jak jej tedy posléze řadí i další historikové, naposledy též Jaroslav Boubín.

I mne se toto stanovisko jeví jako nejpravděpodobnější, jelikož Chelčický neovládal latinu v takové míře, aby jí dokázal psát, proto možnost, že by se mu dostalo církevního vzdělání a byl by knězem, odpadá. Poté se tedy nabízí otázka, kde tento myslitel a sociální reformátor získal vzdělání a rozhled, které bezpochyby potřeboval a disponoval jimi, aby byl schopný sepsat tak skvělé, rozsáhlé a komplexní práce, jakými *Postila* nebo *Sít' víry* nepochybně jsou. Právě panský stav a s tím spojené finanční

³ BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*. (Dále jen *Petr Chelčický*). Praha 2005, s. 14–15.

⁴ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého*. Praha 1857, s. 409.

⁵ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 17.

⁶ F. M. Bartoš své názory o životě Petra Chelčického, kde jej ztotožňuje s Petrem Záhorkou ze Záhorčí, shrnul v díle *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratské*. Praha 1958.

prostředky zaručily Chelčickému možnost na dobré vzdělání, setkávání se s předními duchovními své doby, jakož i z jeho díla patrnou velice dobrou znalost šlechtického prostředí.⁷

Co se týče životních dat Petra Chelčického, nastává zde taktéž problém. Odkud se dají získat některé informace o jeho životě? Maximálně z několika mála zmínek v jeho vlastních spisech, jakož ještě možná i z dokumentů Jednoty bratrské, a to z úplně počátečního období, ze svědectví bratra Řehoře, zakladatele Jednoty. Jelikož žádné z děl Petra Chelčického není datováno, navíc se nedochoval ani jeden originál, spisy můžeme najít zejména v opisech, které pravděpodobně pořídili právě členové Jednoty bratrské, musíme data opět odhadovat, protože právě z datací spisů se poté určovaly letopočty narození, smrti a doba činnosti. Nemohu nezmínit ještě poslední skutečnost, a to fakt, že pokud mluvíme o spisech Petra Chelčického, jedná se o spisy jemu přičítané, poněvadž žádné z děl nebylo podepsáno. Historici autora a data děl určovali až v druhé polovině 19. a na začátku 20. století, proto může nastat situace, kdy mu byl přičten i spis, který ve skutečnosti nenapsal. Nicméně já ve své práci budu pracovat především s nejvýznamnějšími tituly, u kterých by mělo být autorství jihočeského myslitele zcela jistě prokázáno.

Data narození a smrti Petra Chelčického kolísají až o deset let. Narodil se mezi léty 1380–1390. Kritickým hodnocením některých zmínek došel Jaroslav Boubín k závěru, že se narodil spíše okolo roku 1380 a zemřel v padesátých letech 15. století.⁸ K této dataci dospěl již dávno před ním F. M. Bartoš, který, jak jsem již zmínil, ztotožnil našeho myslitele s Petrem Záhorkou ze Záhorčí. Jak k takovému názoru došel? Velice jednoduše. Vzal v potaz sociální postavení, z něhož předpokládal, že Chelčický

⁷ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 18.

⁸ CHELČICKÝ, Petr: *Siet viery*, (ed.) Jaroslav Boubín. Praha 2012, s. 12.

pocházel, tedy nižší šlechtu, a začal hledat, zda v daných letech v Chelčicích nebo někde poblíž nežila osoba, na kterou by tyto kusé informace seděly. A skutečně takového muže našel právě v již zmíněné osobě Petra Záhorky.

Petr Záhorka ze Záhorčí se narodil kolem roku 1380 Svatomíru ze Záhorčí⁹ a Bětě z Bílska. Otec však brzy zemřel a do jeho výchovy se začalo výrazněji zapojovat širší příbuzenstvo.¹⁰ Petrův strýc z matčiny strany, Hostislav z Bílska, byl určitě významnou osobou v Petrově životě. Kromě toho, že byl úředníkem rožmberské kanceláře, zastával též funkci faráře v Českém Krumlově či děkana doudebského. Právě Hostislav z Bílska mohl stát za Petrovým vzděláním, které tak nutně potřebujeme k dokreslení našich představ. Též příbuzní z otcovy strany byli významnými lidmi,¹¹ proto není nutné pochybovat o tom, že by se Petru Záhorkovi nedostalo dobrého vzdělání a všeobecného rozhledu.¹²

Odpůrcem výše zmíněné hypotézy byl Eduard Petru, jemuž se nelíbila veřejná činnost Petra Záhorky při politických a právních aktech, podle něhož tedy Záhorka činil v naprostém rozporu s učením Chelčického, jenž tvrdě kritizoval státní moc, na jehož řízení by se pravý křesťan neměl podílet.¹³ O Petru Záhorkovi se nám dochovalo pouze minimum údajů, většina z nich mezi roky 1404 až 1434. Po většinou se jednalo o přítomnost při řešení sporů, ať už šlo o vyřešení majetkového sporu dvou vrchností, ukončení ozbrojeného konfliktu dvou nesmiřitelných válečníků anebo o ochotu zaplatit

⁹ Docela často se tento šlechtic nechával psát jako Svatomír z Březi.

¹⁰ BARTOŠ, František Michálek: *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratrské*. Praha 1958, s. 6–7.

¹¹ Například Aleš z Březi zastával funkce kanovníka vyšehradského, kaplana krále Václava IV. a dokonce byl zvolen i biskupem olomouckým a litomyšlským.

¹² BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 49–50.

¹³ CHELČICKÝ, Petr: *Ze Sítě víry. O rotách, o každé zvláště*. (Dále jen *Ze Sítě víry*), (ed.) Eduard Petru. Praha 1990, s. 156.

výkupné za zajaté měšťany.¹⁴ Z tohoto hlediska můžeme vidět, že Petr Záhorka byl pravděpodobně mírumilovný člověk, který neměl rád konflikty. Proto se mi jeví možnost jeho ztotožnění s Petrem Chelčickým jako docela dost možná. Ovšem moc se mi nelíbí argument Jaroslava Boubína, který ve svých studiích velice často a rád opakuje: „*Pokud byl náš záhadný autor doopravdy šlechtic, kolik asi tak mohlo žít v oblasti Chelčic zemanů Petřů, kteří se shodně narodili kolem roku 1380, měli usnadněný přístup k nadstandardnímu neuniverzitnímu vzdělání, měli blízko k táborům a kteří kolem poloviny 15. století zmizeli z horizontu dochovaných historických pramenů?*“¹⁵ Takovou argumentaci, spoléhající na malou pravděpodobnost náhody, by historikové příliš používat asi neměli.

¹⁴ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 50–52.

¹⁵ BOUBÍN, Jaroslav: *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*. ČČH, 102, 2004, č. 2, s. 295.

2. Dílo Petra Chelčického a jeho dochování

V této kapitole zhodnotím tvorbu jihočeského myslitele, vyzdvihnu jeho nejdůležitější práce a časově je zařadím. Je jasné, že dataci Chelčického spisů musím převzít od některých z autorů. Nejvíce mne v této oblasti ovlivnila studie Eduarda Petřů *Ze Sítě víry*,¹⁶ kde se autor na závěr práce pokusil rozdělit Chelčického tvorbu do určitých vývojových fází. Myslím si, že se jedná o velice zdařilý pokus, který je velmi přesvědčivý a docela dost možná reálný.

Eduard Petřů rozděluje učení Petra z Chelčic do pěti fází. Na úplném začátku jeho tvorby, počátku dvacátých let 15. století, kdy mu bylo již mezi třiceti až čtyřiceti lety, spíše však druhá z možností je pravděpodobnější, stojí soubor dílčích sond, jenž usilují o obhajobu určitého myšlenkového východiska. Zde patří díla jako *O boji duchovním*, *O trojím lidu* nebo *O církvi svaté*, jenž většinou pojednávají o rozdělení společnosti a nerovnosti lidí v ní, a kterak nové společenské a náboženské požadavky realizovat. Do prvního období Chelčického tvorby patří i polemiky řešící čistě teologické problémy, tj. *Replika proti Biskupcovi* a *Replika proti Rokycanovi*.

Druhou fází Eduard Petřů označil snahu Chelčického o shrnutí svého učení v polovině 30. let, jenž přináší jeden z nejznámějších jeho spisů, *Postila*. Ačkoli se Petr Chelčický pokusil o sumarizaci svých myšlenek, nepodařilo se mu je zatím zpracovat do ucelené a systematické podoby. Jak správně Eduard Petřů podotýká, výrazně k tomuto výsledku přispěla i zvolená forma díla, kdy se jedná o výklad novozákonních textů uspořádaných do jednotlivých čtení při nedělních mších v průběhu celého roku.¹⁷

¹⁶ CHELČICKÝ, P.: *Ze Sítě víry*. Praha 1990.

¹⁷ Tamtéž, s. 157.

Po roce 1434, kdy byla definitivně poražena revoluční tábořská strana, jenž byla přes časté rozpory Chelčickému názorově nejbližší a nejmilejší, dospělo Chelčického dílo velkého zlomu. Jihočeský myslitel, pokud v něm ještě nějaké zbyly, ztrácí iluze o perspektivní budoucnosti lidstva. Petrů tuto životní etapu pojmenoval jako apokalyptické intermezzo. Patří sem traktátové cykly *O šelmě a obrazu jejím* a *O Antikristu*. Chelčický se zcela odvrací od okolního světa, uzavírá se do sebe, uniká do svého nitra plné chmurných očekávání, kdy předpokládá zánik světa tak, jak jej známe, a připravuje se na příchod Antikrista.¹⁸

Zřejmě někdy mezi lety 1440–1443 vzniká zcela jednoznačně nejlepší, nejkompexnější, nejčtenější a nejvýznamnější z Chelčického prací, *Sít' víry*. Petr z Chelčic se znovu vrací ke snaze o celkové shrnutí svého učení, které se mu ne úplně podařilo v *Postile*. Díky dobře zvolenému literárnímu žánru a definitivnímu uzrání autorova myšlení, vzniká přehledný systém středověké společnosti, jenž nemá minimálně v českém prostředí obdoby.

Do poslední páté fáze literárního vývoje Petra Chelčického podle Eduarda Petrů se řadí drobná díla z padesátých let určená především lidem, jenž se více méně hlásili k jeho myšlenkám a učení. Zde můžeme zařadit spisy *List knězi Mikulášovi*, *List kněžím Mikulášovi a Martinovi* nebo *O pravém a jistém a nejistém očištění*.¹⁹

Další důležitou otázkou, kterou bych ve své práci neměl opomenout zmínit, je, v jakém rozsahu se vlastně dílo Petra Chelčického zachovalo. Petrovy spisy se do dnešní doby dochovaly z drtivé většiny v pěti konvolutech.²⁰ Nutno podotknout, že

¹⁸ CHELČICKÝ, P.: *Ze Sítě víry*. Praha 1990, s. 158.

¹⁹ Tamtéž, s. 158.

²⁰ Jedná se o sborník Pařížský (Paříž, Bibliothèque nationale, Fond slave 29), Kapitulní (Praha, Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly sv. Víta, Václava a Vojtěcha, rukopis D 82), Olomoucký (Olomouc, Vědecká knihovna, rukopis M I 164), Muzejní (zvaný též Norimberský, Praha,

hodně prací existuje dnes již v necelé podobě, jako například obecně známá *Postila*, dalších několik děl dokonce jen v malých zlomcích. Pokud spisy přečkaly až do dnešních dnů, po většinou se tak stalo pouze opisem v jednom jediném ze zmíněných rukopisů. Výjimku tvoří díla existující ve dvou, maximálně ve třech sbornících. Zde nastává zase problém rozdílných verzí stejného díla, takže se neví, jestli všechny napsal skutečně Petr Chelčický, a která verze je vlastně ta původní. Zcela nutné je mít na paměti další nepříjemnost, všech pět zmíněných sborníků vzniklo až po Chelčického smrti, a dnes máme k dispozici pouze jejich opisy, proto nemůžeme zcela jistě vědět, zda se jedná o původní verze traktátů tak, jak je napsal samotný autor. Nicméně minimální zachovalost díla jihočeského myslitele nám alespoň jasně prokazuje jednu skutečnost, jak izolovaný a málo atraktivní Chelčický ve své době byl, když zastával tak radikální názory.²¹

Knihovna Národního muzea, rukopis XVII E V) a Arcibiskupský (Praha, Knihovna Pražského arcibiskupství, rukopis C 32, který je ovšem již několik desetiletí k nenalezení).

²¹ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 72–73.

3. Petr Chelčický v české a zahraniční historiografii

Když jsem se před dvěma roky začínal zabývat osobou Petra Chelčického, ve skutečnosti jsem vlastně vůbec netušil, v jakém stavu se nachází celkové vědění o této významné osobnosti českého středověku. Proto jsem byl velice překvapen tím, kolik historiků zvučných jmen, se nějakým způsobem o Chelčického zajímalo, tím pádem i jaké obrovské množství literatury k danému tématu existuje. Naopak zpřístupnění Chelčického spisů bylo dosti neuspokojivé, když některá díla přisuzována tomuto autorovi nebyla ještě nikdy vydána. A i když se situace v posledních letech zlepšuje, výhradně díky práci Jaroslava Boubína, který se rozhodl vydávat jeho traktáty podle jednotlivých rukopisů obsahující spisy Petra Chelčického, pořád ještě skoro polovina z přibližně padesáti jeho pojednání, které se podařilo do dnešní doby uchovat, nebyla nikdy vydána.²² Zatím prvním takovým Boubínovým počinem bylo publikování *Spisů z Pařížského sborníku*, který je jedním z pěti významných dochovaných rukopisů obsahující dílo Petra Chelčického, který se nyní nachází ve Francouzské národní knihovně, podle toho též pochází jeho nynější pojmenování.

Jak jsem již řekl, literatura o Petru Chelčickém je velice bohatá. Pokusím se zde proto vypsát jen ty nejdůležitější a nejzajímavější historiky a jejich práce, které považuji za nezbytné pro další studium středověkého autora. Po už výše zmíněném Františku Palackém a jeho čtvrtém dílu *Dějiny národu českého*, se podrobněji zabýval Petrem z Chelčic v sedmdesátých letech 19. století Ferdinand Schulz, který se svou knihou *Petr Chelčický*²³ pokusil jako úplně první historik sepsat ucelenou monografii. Ovšem Schulzova práce se kvalitativně nemůže rovnat práci Jaroslava Golla *Petr Chelčický a*

²² CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Pařížského sborníku*, (ed.) Jaroslav Boubín. Praha 2008, s. 9.

²³ SCHULZ, Ferdinand: *Petr Chelčický*. Praha 1882. Jedná se o knižní vydání práce, která byla v roce 1875 publikována v časopise Osvěta.

spisy jeho.²⁴ Schulzova studie totiž vůbec nepojednává o názorovém vývoji Chelčického a v díle nenajdeme ani analýzu konkrétních spisů. Naopak u Jaroslava Golla, který vycházel ze studie Ferdinanda Schulze, najdeme kromě životopisných dat také rozbor traktátů Petra Chelčického, jež se navíc pokusil i správně datovat. Jak už jsem výše zmínil, otázka správného datování spisů středověkého myslitele zůstává dodnes nejasná. Možná i proto zůstala Gollova práce na dlouhou dobu nepřekonána a byla nedílným východiskem veškerého následujícího bádání.

Osoba Petra Chelčického byla často předmětem zájmu nejenom českých, ale na konci 19. století taktéž zahraničních, překvapivě zejména ruských historiků. Již od čtyřicátých let století 19. projevovali zájem o počátky utrakvismu v Čechách historici slavjanofilské školy. Z ruských historiků pozitivistického období se u nás výrazně projevil Jurij Semjonovič Annenkov a později ještě více i Nikolaj Vladimirovič Jastrebov.²⁵ Jurij Annenkov²⁶ například v Paříži objevil kromě dvou již známých prací Chelčického ještě i jednu další, jež přepsal a publikoval.²⁷ Taktéž na Moravě studoval dosud nevydaná díla „našeho“ myslitele obsažená v Olomouckém rukopise. Mimořádně úspěšné bylo i jeho studium v knihovně pražského arcibiskupství, kde spolu s českým historikem a filologem Adolfem Paterou našli několik neznámých děl husitského myslitele.²⁸ Důležitost této práce zvyšuje fakt, že Arcibiskupský rukopis, jak jsem již

²⁴ GOLL, Jaroslav: *Petr Chelčický a spisy jeho*. ČČM, 55, 1881, s. 3–37.

²⁵ ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce. I. Doba vymknutá z kloubů*. 2. vyd. Praha 1995, s. 31.

²⁶ Jurij Semjonovič Annenkov (1849–1885) vystudoval petrohradskou univerzitu, kde získal slavistické vzdělání, od studentských let se zabýval výzkumem ideologické stránky husitského hnutí, především díla Petra Chelčického.

²⁷ ANNENKOV, Jurij Semjonovič: *Výpisky z Pařížského rukopisu spisů Štítného a Chelčického*. ČČM, 59, 1885, s. 394–402.

²⁸ ANNENKOV, Jurij Semjonovič – PATERA, Adolf: *O nově nalezeném rukopise spisů Petra Chelčického*. ČČM, 56, 1882, s. 270–288.

zmiňoval, je již mnoho desítek let neznámý. Nutno podotknout, že Annenkov připravil k tisku i asi nejznámější a nejvýznamnější z Chelčického děl, tj. *Sít' víry*,²⁹ ale jejího vydání se již nedožil. Právě z jeho textu vzešel v roce 1907 zkrácený ruský překlad *Sítě víry*, nejstarší překlad tohoto zásadního díla do cizího jazyka.

Na přelomu 19. a 20. století přichází další vlna ruských autorů studující dílo českého středověkého filozofa. Ale zatímco Palmov³⁰ se zajímal spíše o Jednotu bratrskou než o Chelčického, Nikolaj V. Jastrebov³¹ přinesl do dané problematiky zcela nový pohled a znalosti. Na počátku nového století Jastrebov delší dobu pracoval v českých archivech, muzeích a knihovnách, kde se zabýval především ještě nikdy nevydanými díly Petra Chelčického. Podařilo se mu najít některé prameny, které byly považovány již za ztracené. Velice aktivní byl v publikační činnosti. Jastrebov je autorem řady důležitých prací o Chelčickém, jež neztratily nic na svém významu ani dnes. Práci *Nástin života a literární činnosti Petra Chelčického*³² postavil Eduard Petru³³ co do kvality, hned vedle práce Jaroslava Golla. Kromě toho vydal tento ruský

²⁹ CHELČICKÝ, Petr: *Sočinenija Petra Chelčickogo. I. Sět' věry. II. Replika protiv Biskupca*. Sankt Petěrburg 1893. Nutno podotknout, že na vydání *Repliky* se Annenkov nepodílel.

³⁰ Ivan Savvich Palmov (1855–1920) ruský historik se zaměřením na církevní a slovanské dějiny. Jeden z významných ruských husitologů, dílo Chelčického ovšem objasňoval pouze na základě literatury, ve svém hodnocení tedy navazoval v podstatě na závěry českého dějepisce.

³¹ Nikolaj Vladimirovič Jastrebov (1869–1923) se řadí k předrevolučním ruským slavistům. Kromě Chelčického se více zajímal též o husitství obecně, Jednotu bratrskou, ale i o dějiny jiných slovanských národů. Několikrát navštívil Prahu, působil jako profesor na petrohradské, ale i na pražské univerzitě. Navštěvoval přednášky Jaroslava Golla, pojilo ho přátelství s Josefem Pekařem a dalšími významnými českými historiky. Podrobně popisuje vztah Nikolaje Jastrebova k Čechám článek LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Ruský historik N. V. Jastrebov (1869–1923) a jeho styky s Čechami a pražskou univerzitou*. AUC-HUCP, 29, 1989, 1, s. 13–52.

³² JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Očerk žizni i literaturnoj dějatelnosti Petra Chelčickogo (Iz istorii gusitstva)*. Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija, 7, 1895, č. 302, s. 224–250.

³³ PETRŮ, Eduard: *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*. Praha 1957, s. 123.

vědec traktát *O trojiem lidu*³⁴ s ruským překladem, tudíž se jedná o jeden z nejstarších překladů díla Petra Chelčického do cizího jazyka. Také stať *Chelčický a Hus*³⁵ byla výjimečná, autor srovnával texty těchto dvou filozofů, kde došel k závěru, že Chelčický často přejímal Husovy názory, ale od ostatních jeho současníků se vůči němu vyjadřoval i kriticky. Musím zde zdůraznit fakt, kdy rozbor zahraniční (především ruské) historiografie zabývající se Petrem Chelčickým měl být jedním ze stavebních kamenů mé studie. Ovšem důsledkem skvělých a hlavně podrobných již existujících prací L. P. Laptěvové³⁶ jsem své zaměření musel, ač nerad, hledat někde úplně jinde.

Dlouhodobě psal o Petru Chelčickém i katolický kněz Antonín Lenz, který ve většině svých spisů, jichž bylo poměrně velké množství, polemizuje s Chelčickým o náboženských otázkách, jako například o eucharistii, očistci nebo svátostech. Jelikož já se ve své studii nebudu téměř vůbec zabírat těmito teologickými otázkami, proto jsem se ani nesnažil proniknout do hloubky prací tohoto autora. Za připomenutí určitě stojí také práce Emila Smetánky, který připravil dvě vydání *Sítě víry*³⁷ a poprvé též *Postily*,³⁸ a Kamila Krofity, ten zase vydal jiné Chelčického spisy, *O boji duchovním* a *O trojím*

³⁴ JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Petra Chelčickogo O trogiem lidu rzec – o duchowných a o swietských. Češskij tekst s vveděnijem i ruskim perevodom*. Sbornik otdělenija ruskogo jazyka i slovesnosti Akademii nauk, 77, 1903. Priloženije 1. Sankt Petěrburg 1904.

³⁵ JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Chelčickij i Gus*. In: *Novyj sbornik statěj po slavjanoveděniu, sostavlennyj i izdannyj učeníkami V. I. Lamanskogo při učastiji ich učeníkov po slučaju 50-lětija jeho učeno-literaturnoj dějatel'nosti*. Sankt Petěrburg 1905, s. 468–409.

³⁶ LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Petr Chelčickij v osveščeenii rusknoj dorevoljucionnoj istoriografii*. FHB, 9, 1985, s. 175–234; Táž: *Petr Chelčický v ruské literatuře 19. a na počátku 20. století. Petr Chelčický a Lev Tolstoj*. In: *Husitství – reformace – renesance III.*, Praha 1994, s. 1013–1022.

³⁷ CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1912; Táž: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1929

³⁸ CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Postilla*, I–II, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1900–1903.

lidu.³⁹ Krofta sepsal i krátkou monografii,⁴⁰ kterou pojal více než odborně populárně-naučně.

Dalšími českými autory studujícími Petra Chelčického a jeho dílo, které bych vyzdvihl a které nemůže při bádání vynechat žádný historik, jsou F. M. Bartoš, F. Ryšánek a R. Urbánek. František Ryšánek je významný tím, jakým způsobem rozebral Pařížský rukopis. Nejenže jako první rozpoznal fakt, že se zde nenachází jen jedna práce *Replika proti Rokycanovi*, ale že se sborník skládá z více pojednání, které také ihned pojmenoval, a tyto názvy se používají dodnes. Naopak Rudolf Urbánek se snažil všechna díla Petra Chelčického datovat. Navíc připravil tehdy i nejobsáhlejší studii⁴¹ o českém mysliteli i s veškerou bibliografií do roku 1930. F. M. Bartoš, vedle mnoha polemik vedoucích s Ryšánkem a rozborů prací Jaroslava Golla, přináší v roce 1946 již výše zmíněnou zcela novou hypotézu,⁴² kde ztotožňuje Petra Chelčického s osobou jihočeského zemana Petra Záhorky ze Záhorčí, která vyvolá mnoho debat a polemik trvajících do dnešní doby.

Následující dva autoři, F. O. Navrátil⁴³ a R. Foustka,⁴⁴ jsou sice velice často kritizováni za anachronistické pojetí výkladu díla Petra Chelčického, ovšem podle mého názoru by neměli ve výčtu důležitých jmen chybět. Zabývali se Chelčického názory na

³⁹ CHELČICKÝ, Petr: *O boji duchovním a O trojím lidu*, (ed.) Kamil Krofta. Praha 1911.

⁴⁰ KROFTA, Kamil: *Petr Chelčický*. Vodňany 1914.

⁴¹ URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny. III. díl. Část 3. Věk poděbradský*. Praha 1930, s. 882–989.

⁴² Svou teorii poprvé zmiňuje v článku BARTOŠ, F.: *Kdo byl Petr Chelčický?* Jihočeský sborník historický, 15, 1946, s. 1–8. Tuto hypotézu dále rozvíjí v monografii BARTOŠ, F. M.: *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratrské*. Praha 1958.

⁴³ NAVRÁTIL, František O.: *Petr Chelčický. Národohospodářský, sociologický rozbor náboženské osobnosti*. Kdyně 1929.

⁴⁴ FOUSTKA, Radim Neumann: *Politické názory Petra Chelčického*. Praha 1948. Týž: *Petra Chelčického názory na stát a právo*. Praha 1955.

politický vliv církve, roli vládců ve státě či národohospodářstvím. Společensko-politickým tématům bych se chtěl ve své studii věnovat i já, proto zde tyto dva historiky, u současných autorů často opomíjené, zmiňuji. V roce 1957 vychází neocenitelná pomůcka při studiu dané problematiky, tj. *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*,⁴⁵ jenž mi byl po celou dobu bádání nezbytným pomocníkem, jelikož obsahuje skutečně podrobný a přehledný soubor veškeré literatury o Chelčickém napsané do té doby. Stejný autor připravil k vydání i několik spisů středověkého filozofa,⁴⁶ které opatřil opět podrobným poznámkovým aparátem a slovníkem nejasných slov, jež práci s textem výrazně zjednodušují. Ještě v roce 1963 vychází poměrně zdařilá kniha Aloise Míky,⁴⁷ jenž má sloužit jako ucelený obraz dosavadního vědění o Petru z Chelčic.

Po této monografii přichází na dlouhou dobu mezera, kdy by některý z historiků přišel s opravdu zásadním dílem. Ne, že by se Chelčickému nikdo nevěnoval, byla opětovně vydána *Sít' víry*⁴⁸ i další jeho spisy,⁴⁹ ale žádná z osobností nad jiné nijak nevynikla. Toto „hluché“ období zhodnotil Jaroslav Boubín,⁵⁰ který se posléze kvalitou své knihy *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*⁵¹ zařadil po bok Jaroslava Golla či Rudolfa Urbánka. Jaroslav Boubín vždy kritizoval stav, v jakém se nachází zpřístupnění

⁴⁵ PETRŮ, E.: *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*. Praha 1957.

⁴⁶ CHELČICKÝ, Petr: *Drobné spisy*, (ed.) Eduard Petrů. Praha 1966.

⁴⁷ MÍKA, Alois: *Petr Chelčický*. Praha 1963.

⁴⁸ CHELČICKÝ, P.: *Ze Sítě víry*. Praha 1990.

⁴⁹ CHELČICKÝ, Petr: *Zprávy o svátostech. O rotách českých. O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*, (edd.) Milan Opočenský, Noemi Rejchrtová, Amedeo Molnár. Praha 1980.

⁵⁰ BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický a jeho dílo v české i zahraniční historiografii let 1978–1994*. HT, 12, 1999, s. 49–54.

⁵¹ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005.

Chelčického spisů,⁵² proto v roce 2008 nechal vydat v jedné knize všechny spisy z Pařížského sborníku⁵³ a o čtyři roky později novou verzi *Sítě víry*⁵⁴ s tím, že nyní pravděpodobně pracuje na dalších podobných projektech. Za zmínku stojí ještě nejnovější monografie o Petru Chelčickém autora Jana Rokyty, v jehož díle se nejvíce projevuje teologická složka myšlení středověkého myslitele.⁵⁵

Nesmím ještě vynechat výčet literatury dalších dvou světových jazyků, do kterých bylo dílo Petra Chelčického přeloženo, německou a anglickou. Carl Vogl publikoval zkrácený německý překlad *Sítě víry*⁵⁶ v roce 1923, o tři roky později napsal i monografii o českém autorovi,⁵⁷ kterou německým čtenářům zpřístupňuje Chelčického myšlení. Kromě něj se zabýval Chelčickým například i Erhard Peschke.⁵⁸ V anglicky psané historiografii bych vyzdvihl tři jména – Matthew Spinka,⁵⁹ Howard Kaminsky⁶⁰ a

⁵² BOUBÍN, Jaroslav: *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*. ČČH, 102, 2004, č. 2, s. 273–296.

⁵³ CHELČICKÝ, P.: *Spisy z Pařížského sborníku*. Praha 2008.

⁵⁴ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012.

⁵⁵ ROKYTA, Jan: *Doba a dílo Petra Chelčického*. Blansko 2013.

⁵⁶ VOGL, Carl: *Peter Cheltschizki. Das Netz des Glaubens*. Dachau bei München 1923.

⁵⁷ VOGL, Carl: *Peter Cheltschizki. Ein Prophet an der Wende der Zeiten*. Zürich – Leipzig 1926.

⁵⁸ Tento autor vydal například pět Petrových pojednání v německém překladu, přičemž většina z nich byla otištěna vůbec poprvé a v té době ještě neměla ani českou edici. PESCHKE, Erhard: *Die Theologie der Böhmischen Brüder in ihrer Frühzeit*. I. 1–2. Stuttgart 1935–1940.

⁵⁹ Matthew Spinka se věnoval především Janem Husem, Janem Amosem Komenským a Jednotou bratrskou, ale občas právě i Chelčickým. Např. článek SPINKA, Matthew: *Petr Chelčický. The Spiritual Father of the Unitas Fratrum*. Church History, 12, 1943, č. 4, s. 271–291.

⁶⁰ Howard Kaminsky se zajímal zejména o husitskou revoluci, pokud jde o Chelčického, psal hlavně o Chelčického ovlivnění chiliasmem jako například na stránkách svých *Dějin husitské revoluce* i jinde. Podílel se i na rozborech a edicích děl Petra Chelčického.

Murray L. Wagner.⁶¹ Je velice obtížné prostudovat veškerou zahraniční literaturu, jelikož v českých veřejných knihovnách nejsou jednoduše dostupné ani základní zahraniční monografie a edice. Jen pro ukázkou demonstruji tento fakt na jednom příkladu. Celkově o husitském hnutí, reformaci v Čechách, na Moravě a Slovensku bylo do roku 1977 evidováno na čtyři tisíce titulů, a to pouze v severoamerických zdrojích.⁶² Tento ohromný počet jasně dokazuje skutečnost, že pro detailní studium zahraniční literatury o Petru Chelčickém by chtělo mnohem více práce a času. Po tomto zjištění jsem tedy musel zanechat další ze svých prvotních představ, tedy rozbor anglicky psané literatury o Petru Chelčickém, a hledat smysl a zaměření své práce úplně jinde.⁶³

⁶¹ Murray L. Wagner – autor velice kvalitní, jediné anglicky psané monografie o Petru Chelčickém. WAGNER, Murray L.: *Petr Chelčický. A Radical Separatist in Hussite Bohemia*. Scottdale – Kitchener 1983.

⁶² ZEMAN, Jarold Knox: *The Hussite movement and the reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350–1650). A bibliographical study guide*. Michigan 1977.

⁶³ ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce. 1. Doba vymknutá z kloubů*. 2. vyd. Praha 1995, s. 35.

4. Styl a žánr Chelčického tvorby

Pokud jde o formu žánru, kterou Chelčický dával svým spisům, velice často se v literatuře setkáme s pojmem traktát. Ovšem toto označení se k Chelčickému dílu přiřadilo až v pozdější době, protože jak správně podotýká Eduard Petruš, označení traktát v jeho době neurčovalo literární žánr díla, ale jeho rozsah. Traktátem se myslelo krátké pojednání o určitém tématu, jež však zdaleka nedosahovalo rozsahu knih. Sám autor velice často v titulech pro své práce používal pojem jiný, tj. řeč. Jak už sám název napovídá, jednalo se tedy nejspíše o práce určené pro předčítání v širším kruhu. Typickým příkladem takového díla se zcela jednoznačně jeví Chelčického *Postila*. Ovšem do této skupiny nesmíme řadit úplně všechny jeho práce. Například obě polemiky s Janem Rokycanou nebo Mikulášem Biskupcem byly určeny asi jen k individuálnímu čtení daným adresátům.⁶⁴

Co se týče tématu děl Petra Chelčického, jednalo se vždy o náboženskou literaturu, která měla naučný smysl, vždy se v jeho spisech nachází některé z poselství, kterak následovat pravého a jediného božího zákona a tak skutečně dosáhnout spásy. Z daného tvrzení by se mohlo zdát, že zaměření se na jedno téma bude působit nudně a jednotvárně, ale opak se jeví býti pravdou, a Chelčického dílo na mne působí pestrým dojmem. Typickým znakem stylu psaní Petra Chelčického je černobílý pohled na svět (neustálý boj mezi dobrem a zlem, Kristem a Antikristem), stejně tak se v jeho díle setkáváme s metaforickými prvky, jasně patrné například v *Síti víry*. Velice často se Chelčický uchyluje k pouhým kompilacím děl jiných autorů, například Tomáše Štítného nebo mistra Jana Husa, s malými úpravami jejich textů. Stejně tak se v mnoha spisech

⁶⁴ CHELČICKÝ, P.: *Ze Sítě víry*. Praha 1990, s. 158–159.

objevují obsáhlé citace z Bible, zejména z evangelií, nebo jiných autorit, které jsou opatřeny jen velice stručnými poznámkami a komentáři samotného autora.⁶⁵

Všeobecně známým se stal fakt, že Petr Chelčický psal výhradně česky. Nejedná se sice o naprostou výjimku dané doby, jelikož před ním o náboženských otázkách psali česky už i Tomáš Štíttný ze Štíttného, Jan Hus i Jakoubek ze Stříbra, ale všichni tito autoři zcela jistě dobře ovládali latinu, což se o Petru Chelčickém říci nedá. Celá řada historiků totiž odkazuje na pasáž z *Repliky proti Rokycanovi*, kde se Chelčický sám přiznává k neznalosti latiny: „*Ač já malé nebo lehké svědecstvie mohu o latině vydati ...*“.⁶⁶ Vlastně předpoklad, který historici uvádějí jako obecně platný, že Chelčický nevystudoval univerzitu, vychází právě z tohoto jednoho vyjádření. S jiným argumentem jsem se během svého studia nesetkal, což se mi nejeví jako úplně ideální, jelikož všeobecný široký rozhled a vědomosti Chelčického nasvědčují o něčem jiném, ale je také možné, že své vzdělání nabyt právě díky šlechtickému postavení, o kterém jsem se zmiňoval už výše. Pravdu se zřejmě již nikdy nedozvíme, proto budu pracovat s předpokladem Petrovy neznalosti latiny. Jaroslav Boubín vyřkl hypotézu, která se jeví pro výjimečnost jihočeského myslitele zásadní. Boubín totiž považuje za štěstí, že Chelčický nevystudoval univerzitu, to mu zabránilo hlubšímu proniknutí do učení pozdně středověkých autorit, tím pádem se vyhnul vlivu tradiční scholastické učenosti a zachoval si svou svéráznost a jedinečnost.⁶⁷ I když se mi jeví tato skutečnost jako možná, označovat ji za obecně platnou zcela jistě nemůžeme, což si uvědomuje i sám Boubín.

⁶⁵ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 68–71.

⁶⁶ CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 191.

⁶⁷ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 68.

Tvorba Petra Chelčického leží někde mezi odborným a uměleckým stylem. Jeho typ psaní bývá mnoha historiky nazýván jako spontánní a chaotický. Jiný pohled předkládá Eduard Petřů. Podle něj Petr Chelčický využívá centripetálních a centrifugálních kroků při myšlenkovém postupu, tedy jeho argumentace k určité tezi směřovala přímo nebo odbíhal k zdánlivě jiným otázkám, které se však vždy nějakým způsobem dotýkají tématu, více jej objasňují, a nakonec se vždycky vrací k výchozímu bodu s dokonale vystiženou problematikou. Petřů jeho styl přirovnává ke kruhu, který je ovšem v rozporu s tehdy tradičním lineárním postupem myšlení scholastiků.⁶⁸ Naopak někteří jazykovědci nadšení z Chelčického stylu psaní nesdílí. Kritizují jej, že jeho texty se nevyrovnají kráse češtiny Tomáše Štítného, logické výraznosti Jana Husa či oslnivé výmluvnosti Jana Rokycany. Kritizují jej i za neustálé opakování se myšlenek jen velice málo stylisticky pozměněných, které chce vštípit svým čtenářům. Dále jej kritizují i za neskutečnou rozvláčnost a gramatické chyby, často vynechává slova, někdy dokonce i řídicí slovesa.⁶⁹ Já souhlasím s kritikou za rozvláčnost, neustálé dovolávání se Bible či jiných autorit a omílání stejných myšlenek pořád dokola. Jenomže musíme mít na paměti, o jaké době se bavíme, kdy tenhle styl psaní, podle mého názoru, byl úplně normální a všudypřítomný.

⁶⁸ CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 159.

⁶⁹ CHELČICKÝ, Petr: *Sít' víry*, (ed.) František Šimek. Praha 1950, s. 319–320.

5. Základní myšlenky Chelčického učení

Ač se může zdát Chelčického učení jakkoliv složité, ve skutečnosti tomu tak ani moc není. Pokud totiž pomineme teologickou stránku věci, vytříbí se nám několik základních, naprosto klíčových, myšlenek, které lemují celkové Petrovo dílo od počátku do samotného konce a které Petr Chelčický opakuje neustále dokola. Já se v této kapitole zaměřím právě na nejpodstatnější názory „našeho“ myslitele, jenž pro něj jsou zcela typické a pro které je považován minimálně za jednoho z největších myslitelů středověkých Čech. Ovšem musíme ke všemu přihlížet kriticky, většina Chelčického názorů nebyla v pozdním středověku zas až tak nezvyklá či dokonce výjimečná. V čem tkví tedy jeho jedinečnost? I na tuto otázku bych chtěl v nynější kapitole odpovědět.

Základní myšlenkou, která je po celou dobu tvorby jihočeského myslitele stálá a neměnná, je kritika soudobých společenských praktik, názorů a chování jak moci světské, tak moci církevní, a s tím spojené utiskování obyčejných lidí tzv. třetího stavu, jemuž ostatní dva stavy brání v dobrém životě a cestě ke spáse. Petr Chelčický nabádá k návratu církve k prvotnímu křesťanství tak, jak jej známe z Nového zákona. Jak tedy mají lidé žít? Odpověď zdá se být jednoduchá, v souladu s Kristovým řádem, jedinou autoritou, jíž se neustále dovolává, je Písmo svaté. *„Protož hledíce na ty křesťany prvotnie, viděti jest, že dostatečně u viere byli jsú zřízení skrze apoštoly podlé zákona Kristova. Nebo ten zákon prostě jest užitečen k zprávě spasitedlné lidu božímu. Nebo toliko skrze zprávu toho zákona muož přivedena býti nevinnost pravá lidu božímu, kterúž Buoh miluje na nich, aby neomylně, plným srdcem hledali jeho a držali pravdu a milost ke všem lidem, ku přátelům i k nepřátelům, nižádnému zlého nechtěli ani činili bezprávie, sobě učiněná od jiných, i k těm podobné s pilností učí zákon Kristuov. A ktož*

*takých věcí nechť držeti, nemohou spravedliví býti před Bohem.*⁷⁰ K tomuto názoru se ovšem stále vraceli i jiní filozofové, teologové či církevní řády po celý středověk. Také další z myšlenek zdá se mi ryze středověká, tj. že by se člověk neměl upínat k pozemskému životu, protože všechno krásné na tomto světě jednou pomine, veškeré pozemské statky a radosti jsou křesťanům nebezpečné, mohou být pokušením ďábovým, proto se od nich lid musí oprostit a soustředit se na budoucí posmrtný život.

Postava Antikrista se stala důležitou oporou Chelčického argumentace, právě před strachem z ní by se mělo lidstvo umravnit a soustředit se na svou spásu, protože: *„Antikrist jest člověk světský a tělesný, miluje svět a hledá světa, aby na něm povýšen byl a zveleben ve cti a v chvále, osáh sobě široce svět k dědictví, k vladařství a ku panování nad krále zemské.*⁷¹ Koho nebo co tedy Chelčický považuje za Antikrista? Jedná se o protivníka Krista, jeho pravý opak, který na sebe může vzít jakoukoli podobu. Velice často ho zhmotňuje jako nestvůru z novozákonního Zjevení Janova. Nicméně Chelčický metaforicky převtělil Antikrista do podoby dvouhlavé bestie s mnoha údy, kde hlavami myslel představitele světské a církevní moci na zemi, tedy císaře a papeže. Za největší nebezpečí považuje právě ďáblu lstivost, kdy se dokáže převtělit v cokoli a kohokoli. *„Protož ta převysoká chytrost ďáblova, ješto tak duomyslně každého spatří v jeho úmyslech, i v životě umie oklamati.*⁷² Ďábel na sebe může vzít i podobu zástupce Boha na zemi. *„A takový jeho oděv poctivý můžem spatřiti na tom, jenž jest nazván člověk hříecha, syn zatracenie. Kterak se jest ďábel oděl v něho a jeho také oděl v své rúcho, a my naň hlediece, nemněli sme, by to byl najvětší Antikrist na římské stolici! Ale když jest odkryt a čepici poctivú snichu s něho, tak spatřichme, že*

⁷⁰ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 67–68.

⁷¹ CHELČICKÝ, P.: *Spisy z Pařížského sborníku*. Praha 2008, s. 206.

⁷² CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 39.

*to není buoh zemský, ale Antikrist přikrytý.*⁷³ Právě radikalismus, ačkoli pouze v názorech nikoli v činech, považuji za zcela charakteristický rys učení Petra z Chelčic. Můžeme se pouze domnívat, jak by dopadl, kdyby své názory publikoval v jiné době, ale myslím si, že právě první polovina 15. století, doba husitských válek, papežského schizmatu, všudypřítomného svatokupectví a násilí, jimiž zcela jistě Chelčický byl ovlivněn, přispěla ke zrození tak radikálního a svébytného filozofa evropského formátu, i když toto označení mu přiřkla až moderní doba, protože jak jsem již zmínil, během svého života se jeho názorům dopřálo jen málo pozornosti.

Za největší zlo, jenž se mohlo církvi přihodit, považuje nabytí církve moci světské, kterou měla získat díky Konstantinově donaci vydané údajně roku 324, jež papeži Silvestru svěřuje nadvládu nad západní částí své říše císař Konstantin I. Od 15. století se začalo o originalnosti této listiny pochybovat, ale to nic neměnilo na tom, že po celý středověk byl tento akt kritizován, důrazně také po celou dobu své aktivní činnosti i Petrem Chelčickým. V díle *O trojím lidu* píše: *„A když tu zprvu tak falešně spolu slily sú se moc světská s kněžstvem, víc potom kněžstvo tělestné rostlo ve zbožie a ve cti tohoto světa, táhna zboží od moci i od jiné obce, až sú tak již na vrch dorostli a všecky tráveniny, což jich d'áblu mohlo v srdci býti, ty sú skrze žehnání a sladké řeči na svět vylili. A když jest ta okrášlená kurva svú všicku silú i plnost vzala od moci světské, tehdy zase, jakož slušie na její nesstydkú oplzlost, jala se jest té moci líbati, milovati a přitúleti, žehnající, pochlebující, všecko odpúštějící a všech svých náboženství účastny činieci a tak se všemi králi zemskými smilnieci, pokúšející, vždycky té moci povyšující ... A skrze to přezlé spojenie toho dvojího lidu pod víru Kristovu a život chudý a bolestný pána Jezu Krista i jeho cesty upřímé, potlačeny jsú od toho zlého lidu, jenž sú najvětčí*

⁷³ CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 40.

*nepřítelé kříže jeho.*⁷⁴ Na tomto krátkém úryvku z práce Petra Chelčického můžu poukázat na další charakteristiky jeho díla, jako například na dosti pepný, občas až drsný slovník, typický pro jeho práce. Kromě již zmíněné kritiky fúze světské a církevní moci je zde patrná kritika církve taktéž za svatokupectví. Otázka odpustků byla v pozdním středověku, řekl bych, velice palčivým problémem. Téměř každý reformátor, který se snažil o nápravu církve, poukazoval právě na tyto nemravné praktiky kněží, mnichů a dalších duchovních. Právě problematice majetku a bohatství nejenom církevních hodnostářů bych se chtěl věnovat v jedné z dalších kapitol.

⁷⁴ CHELČICKÝ, Petr: *Traktáty Petra Chelčického. O trojím lidu. O církvi svaté.* (Dále jen *Traktáty Petra Chelčického*), (ed.) Rudolf Holinka. Praha 1940, s. 51.

6. Trojím lid

Chelčického dílo *O trojím lidu* osobně považuji za jeden z vrcholů jeho tvorby. Svým významem bych se ho nebál zařadit po bok *Sítě víry* a *Postily*. V čem tkví podle mého jedinečnost zmiňovaného spisu? Odpověď je velice jednoduchá. Chelčický právě tímto dílem útočí na samotnou podstatu fungování středověkého systému státu. Východiskem pro Chelčického kritiku bylo doposud neotřesitelné středověké dogma, kdy veškeré lidstvo bylo rozděleno do tří stavů – šlechtu, duchovenstvo a zbytek obyvatelstva tvořil poslední třetí stav. Podle dlouhotrvajícího systému měly jednotlivé skupiny obyvatelstva rozděleny úkoly. Kněží se měli postarat o spásu zbytku populace, panský stav obstarával obranu ostatních a prostí lidé na oplátku pracovali na obživě sebe a dvou zbylých skupin. Ovšem Petr Chelčický se svou ostrou a nevybíravou kritikou tohoto systému, který ostře a bezpodmínečně zavrhl, stal snad prvním významnějším evropským filozofem, jenž tak učinil.

„Moc světská mečem má brániti dvů stránek, a kněží učiti mají dvě stránce, a robotní lidé mají krmiti pány a kněží, robotně dobývati jim jídla, pití a platuov. A když má jíti podlé duovodu, aby, když trpí jeden úd, trpěli s ním všichni údové: kterak tehdy ti údové hrbovatí, ješto meč drží, jiné menšie údy dáví, zarmucují, tepú, sázejí do vězení, obtěžují robotami, úroky a jinými zámysly, že jako uvadlí chodie, a tito jako koni obroční, sytí a prázní řehcí nad nimi, a kněží jako oči ostře v tom těle hledíta na obě straně těla, hledajíce, kterak by zboží odřeli s nich a osobili je sobě, a obojí spolu, páni i knězie, vozí se na robotném lidu, jakž sami chtějí?... A poněvadž ti, ješto meč drží, jsú ruce v tom těle, a obecný lid nohy, pohled'me, co' činíta ruce nohám podlé pravdy apoštolovy!“⁷⁵

⁷⁵ CHELČICKÝ, P.: *Traktáty Petra Chelčického*. Praha 1940, s. 65–66.

Chelčický razantně odmítá tento systém, jelikož zkrátka nemá vůbec žádnou obhajobu v Písmu, jediné možné opoře, kterou Chelčický používal pro svou argumentaci. *„Nebo Buoh skrze apoštoly neustavil jest krále cierkvi svaté, aby na svém meči nesl pokušení jejie a bojoval za ni proti nepřátelóm jejím a pudil mocí tu cierkev k službě jeho. Ani jí jest ustavil rychtáruov, ani konšeluov, aby cierkev svatá přicházeje před ně súdila se o zboží tohoto světa; ani jest jí ustavil biřicuov a katuov, aby údové cierkvi svaté jedni druhé věsili, anebo se spolu na skřipcích mučili pro tělesné věci – toť jest pohanóm a tomuto svět poručeno.“*⁷⁶

Jihočeský myslitel přináší také stanovisko, kterým vysvětluje, proč systém, kdy jsou někteří lidé nadřazení druhým vznikl, ale proč by již neměl fungovat.. *„Neb kdyby moc s boji a s pomstami vieře Kristově prospievati, proč by Kristus rušil zákon židovský a jiný duchovní ustavoval? Chtěl-li jest, aby se o jeho zákon sekli, věsili, topili, pálili a jinak krev z lidí cedili, takéž by onen zákon stál bez svého pohnutí s těmi krvavými skutky, jako jest prve stál.“*⁷⁷

Chelčický kritizuje jak moc světskou, tak duchovní, za zneužívání prostého lidu, jehož loajalitu si udržuje jen a pouze strachem z represí. Jenomže jedním dechem dodává fakt, že svět je přeplněný zlými lidmi, nevěřícími, lidmi žijících v hříchu. Proto také své vyhocené názory na státní moc zmírňuje: *„A ponivadž množství národuov jest na vší zemi, ješto v sobě žádné ctnosti ani známosti boží nemají, ani spravedlnosti k jiným zachovávají, protož pán Buoh, chtě dlúhému prodlení na světě těch mnohých lidí, ustavuje krále a knížata nad nimi, aby skrze jich moc zachováni byli v pokoji, aby všeliké bezpráví a každá žaloba místo a konec skrze moc vzala, a všeliký aby nesměl pro moc jinému křivdy činiti, násilím vzíti, ukrásti, meze rušiti. Neb všeliká moc, chtieci*

⁷⁶ CHELČICKÝ, P.: *Traktáty Petra Chelčického*. Praha 1940, s. 82.

⁷⁷ Tamtéž, s. 44.

mnohému lidu panovati pokojně, aby skrze mnohé čest a bohatství rozmnožila, takových všech bezpráví musí mstíti a skrze moc pokoj a spravedlnost uvést, a čím chce pokojněji panovati, tím hrozněji musí moc ukazovati v pomstách, aby se více báli té moci, a tak aby každý na svém dosti měl pro bázeň moci. A když se ta bezpráví skrze moc ukrotí, tehdy řád ve všech ostane, a budou pokojni jedni s druhými a budou požívati svých věcí bez překážek. A takový řád musí býti mezi každým národem, jinak by zkazili jedni druhé, rota proti rotě povstala by a silnější mdlé potlačili by.“⁷⁸ „A proto jest takému lidu zpohanilému knížata ustavil Buoh s mečem, když jinak spravedlnosti nemají a jedni druhým překážejí a kazí je, aby aspoň pro hruozu moci, ještě nad nimi jako strašidlo s mečem stojí, báli se jeho a nesměli druhým škoditi; pakli se co zlého stane, ale aby skrze moc konec a místo vzalo, aby se dále zlé nešířilo.“⁷⁹ Petr Chelčický tedy tvrdě kritizuje státní světskou moc jako tyrana, odpůrce rovnosti a svobody mezi lidmi, druhým dechem však dodává, že v momentální situaci a době jiného řešení než společenství lidí bez dozoru státní moci možná zkrátka není, jelikož dohlíží alespoň nad dodržováním zákonů pozemských, které sice nejsou vždy v souladu s pravdou Kristovou, ale dá se předpokládat, že ti, jenž porušují zákony vládců, jsou po většinou stejně „nepraví“ křesťané.

Problém nastává ve chvíli, kdy by některá z mocí nařizovala věřícím konat proti Kristovu řádu, proti desateru. Snad nejčastěji se v Chelčického textech opakuje přikázání „Nezabiješ!“ V tom případě nabádá obyčejné lidi, ať neuposlechnou takový zákon či nařízení, a raději následují pravdu Kristovu, a to i za cenu bolesti a utrpení. Argumentuje tím, že vždyť i sám Kristus cestou utrpení ukázal, kudy dosáhnout spásy. Neustále musíme Chelčického vnímat především jako náboženského reformátora a ne

⁷⁸ CHELČICKÝ, P.: *Traktáty Petra Chelčického*. Praha 1940, s. 45.

⁷⁹ Tamtéž, s 59–60.

jako prvního z řady sociálních revolucionářů, jak ho několikrát zařadil a pojmenoval ve svých pracích Radim Foustka. Duchovní stránka byla v učení Petra Chelčického vždy na prvním místě. Navíc jihočeský myslitel nikdy nenabádal, aby se lidé některé z moci vzbouřili se zbraní v ruce, ale aby se vzepřeli pouze ideově, jelikož žádná pozemská moc nemá vliv na spásu člověka, tu člověku umožní pouze sám Bůh. „*Protož nemuož v tomto boji postaviti se proti neprieteli, ani v zdraví duše ostati.*“⁸⁰ „*Protož ne žádosti, ani obyčeje, ani práva, ani člověka následujme, ani se s tímto světem srovnávajme, ale buď nám viera světlo všeliké vestě a štít viery buď pevný k zdržení ohnivých šípuov d'áblových!*“⁸¹

Petr Chelčický bývá často označován za utopistu. S tímto tvrzením se dá docela dobře souhlasit. Hlásat v 15. století rovnost, bratrství a svobodu, tedy 350 let před vypuknutím Francouzské revoluce, kde se tyto hodnoty dokázalo prosadit, bylo jistě odvážným, leč nereálným cílem. Chelčický býval zcela jistě svými současníky často považován za bláhového, vytýkali mu jeho výzvy, jak by se lidé měli chovat, jenž považovali ve skutečném životě za naprosto liché a nerealizovatelné. Ovšem Chelčický si vždycky stál tvrdě za svým názorem a byl přesvědčen o naprostém opaku. Právě v těžké době husitských válek, plné krveprolití, bolesti, utrpení a beznaděje, kdy mnoho lidí očekávalo příchod Antikrista, v době naprosto zvrácené, v níž selhávaly dosud veškeré osvědčené metody, právě tehdy by se lidé měli vzpamatovat, obrátit se na víru, vrátit se k myšlenkám prvotního křesťanství, soustředit se na duchovní boj a ne na boj tělesný proti jiným lidem. „*Od toho miesta, bratří, posilte se v bohu a v moci síly jeho, voblecte se v uoděnie božie, abyšte mohli státi proti chytrosti d'áblově. Nebo nenie vám bojovati proti tělu a krvi, ale proti knížatóm a mocem, proti vladařóm světa temností*

⁸⁰ CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 86.

⁸¹ Tamtéž, s. 86.

*těchto, proti duchovním zlostem v nebesích.*⁸² Chelčického opovrhování a zavrhování stavovského systému společnosti vede každého jedince k individuálnímu myšlení.

„Otázka respektování či zavržení učení o trojím lidu se Chelčickému jeví jako problém zcela fundamentální. Pokud nepřijdou noví kněží, kteří odmítnou tuto všeobecně rozšířenou teorii a demaskují její nebiblický základ, neexistuje naděje, že by Písmo mohlo být správně kázáno. Vždyť jak může křesťan dosáhnout spasení bez správného porozumění bible, bez pochopení jejích naučení ke správnému životu?“⁸³

„Stránky traktátu O trojím lidu jsou prostoupeny chmurnými výklady o stávající společenské organizaci a přinášejí jednu z nejbrilantnějších analýz politické moci, jakých se dokázalo dobrat středověké myšlení.“⁸⁴

⁸² CHELČICKÝ, P.: *Drobné spisy*. Praha 1966, s. 28.

⁸³ BOUBÍN, J.: *Petr Chelčický*. Praha 2005, s. 93.

⁸⁴ Tamtéž, s. 95.

7. Otázka bohatství

Následující kapitola zabývající se majetkem a bohatstvím je nedílně spjata s Chelčického celkovým názorem na společnost, kterému jsem se věnoval v předcházející kapitole. Jak se tedy dívá jihočeský myslitel na pozemské statky vyšších vrstev obyvatelstva? Samozřejmě velice kriticky, vzhledem k tomu, co jsem již řekl o jeho náklonnosti k členům nejnižší společenské skupiny, a to zejména pokud jde o majetek církevních hodnostářů.

V této otázce je opravdu důležité skutečně nahlédnout do pramenů a kriticky hodnotit názory jednotlivých historiků studující dané téma. Samozřejmě narážím hlavně na již několikrát zmiňovaného Radima Foustku, který o „našem“ mysliteli psal na konci čtyřicátých a počátku padesátých let minulého století, takže jeho názory jsou silně ovlivněny právě tímto faktorem. Foustka kromě neustálého upozorňování na feudální vykořisťování nevolníků a neutuchajícího třídního boje, kde je nejnižší vrstva brutálně utiskována, zastává stanovisko o naprostém popření a zavržení soukromého vlastnictví nejen toho církevního, ale soukromého vlastnictví vůbec.⁸⁵ Naprosto souhlasím s přítomností názorů o útisku třetího stavu v díle Petra Chelčického, ale jsem přesvědčen, že Chelčický neodmítal soukromé vlastnictví zcela, tak jak to prezentoval Radim Foustka, jenž podle mého názoru příliš přizpůsoboval svou práci době, ve které žil a bádá.

Jak už jsem zmiňoval, Chelčický se tvrdě opíral o majetnické choutky církve. Je to zcela patrné, protože Petr nabádal obyčejné lidi ke střídmosti, jelikož ta jim napomůže ke spáse, a duchovní zase k návratu k prvotním kořenům křesťanství. „*Ale co*

⁸⁵ FOUSTKA, R. N.: *Petra Chelčického názory na stát a právo*. Praha 1955, s. 22–24.

*o bohatstvie tělesném mluvíti muožem jiného než to, že bohatý tělesně chudý jest na duši? Protož bohatí nesnadně spaseni budú.*⁸⁶ Absolutně nechápe situaci, kde ti, kteří by měli učit lid k umírněnosti a nepoutání se na pomíjivé lidské bohatství, se chovají ze všech nejhůře. „... *kněží velicí a bohatí, stojíce v rozkošech světských, muži rumní, roztylí, s velikými břichy, o stolu tučném vždy péči a starost majíce větší než o duše lidské. Nemohúť ti býti praví svědkové Krista Ježíše chudého, bolestného a od světa pohrdaného, aniž takoví na věky budú svědkové jeho, jsúce nepřátelé kříže jeho a vždy jej mrtviece v lidu a život svůj vzdělávající skrze něj. Mohúť oni toliko svědčiti o svých panstvích, kterak jsú veliká, i o zisku, kterýž mají, peněžíce svátosti, o dědinách a hospodářstvie, o víních, koliko drajliňkuov jeho mají, a o hustých pivích starých ...*“⁸⁷ Právě *Postila* je plná podobných útoků proti římsko-katolické církvi, a i když to nebyl zcela jistě jediný záměr, který v tomto díle Petr Chelčický představoval, pro mě se jeví jako převažující.

Petr Chelčický si stojí za tvrzením, že majetku nelze dosáhnout jinak než porušením správného křesťanského života. Duchovní nejvíce kritizuje za svatokupectví, kam spadá také patronátní právo jako jeden z možných způsobů nabytí bohatství. „*A netoliko tak hřešie kněží, kosteluov svatokupecky dobývající, ale i páni světští i panoše hřešie svatokupectvím mnohými obličejí. Najprvé a nejzjevněji – vezmúce peníze mnohé aneb dary nebo krmě nebo jiné věci, i dávají za to kostely. A někteří páni dávají pro přiezeň kostely nehodným; a v tom bludu mnoho jest vládyk, ješto dávají kostely nestatečným přátelóm, jenž by nebyli hodni sviní pásti, neřku duší lidských. A někteří dávají z prosby pochlebné nebo pro jiné přiečiny nehodné... A někteří vetují aneb se zakládají o kostely takto řkúce: Oč platí, pane, že nedáš synu mému kostela? A pán die:*

⁸⁶ CHELČICKÝ, P.: *Petra Chelčického Postilla*, II. Praha 1903, s. 417.

⁸⁷ CHELČICKÝ, P.: *Petra Chelčického Postilla*, I. Praha 1900, s. 43–44.

*Platí o padesát kop, že dám. A on die: Platí. A pán dí: Já dávám synu tvému kostel; dajž mi padesát kop!*⁸⁸ Ale existují i další cesty k hříšnému obohacování se římských kněží: *„nemajíce dosti na dědinách, na platiech, na desátcích, na ofěrách, i na dýmniech halériech, musí k tomu ještě všechny svátosti i všecku svú služebnost zpeněžiti.*⁸⁹

Nicméně kritiky neušetřil ani mnišské řády, a to ani ty žebravé, což se může zdát v rozporu s jeho učením. Ale není tomu tak. Doktríny žebravých řádů považuje zase až za příliš přehnané, radikální a navíc pokrytecké, jelikož stejně nikdo z nich řehole nedodrží, pouze využívají almužen a darů obyčejných lidí. *„A škoda veliká těch mnichuov žebravých – zlotřejí při tom žebrání a v smilství i v opilství zacházejí. A již i bez žebrání přieliš lehčí a vyprázdnění sú od duchovních vážností z lehkosti života i srdce. Běžie bez studu po uliciech, po domiech, v trhu sem i tam, na výhlediech, na okniech neb jinde proti svému zvláštniemu odlúčení od světa pro upokojenie s Bohem. Ale již pohřiechu mezi všemi těmi rotami mnichovými nenalezne se i jedna, aby vedlé své té zamyšlené řeholy stála, nerci podle zákona božieho.*⁹⁰ A dále o žebrání píše, že není jen pokrytecké, ale hlavně nekřesťanské: *„Protož o žebrání řkúce: Když tak ustavičné jest, aby vždy na něco žebráno bylo, to se velmi vzdaluje od pravdy křesťanské. Nebo na oko jest viděti, že tak žebřiece i musí vždy před lidmi vykládati svú chudobu a své nedostatky, že toho se jim nedostává, nemají co jiesti a píti. A na druhú stranu vykládají lidem své dobré skutky, kterak za ně Boha prosí ve dne i v noci na svatých hodinách a na mšech. A tak z jedné strany svú chudobu oznamují a z druhé strany duchovníe bohatství v náboženstvích. I chtěli by skrze duchovníe bohatství*

⁸⁸ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 284.

⁸⁹ CHELČICKÝ, P.: *Petra Chelčického Postilla*, II. Praha 1903, s. 218.

⁹⁰ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 251.

*opraviti chudobu tělesnú, zda by se ustrnúce na jich modlitbyčasné a rané, i dali nětco sýruov neb jiných pokrmuo.*⁹¹

⁹¹ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 251–252.

8. Obraz převráceného světa a ideální pojetí společnosti

Petr Chelčický žil s myšlenkou zcela převráceného světa, kde nic nefunguje tak, jak by mělo, nic neexistuje v takové podobě, jak by mělo, všechno se jeví pouhým zdáním a pravý opak je skutečností. Tento převrácený svět Chelčický opět nejlépe rozvíjí v *Síti víry*. Jako předobraz a inspirace mu slouží doba, ve které žil, a události s činy, k nimž měl asi hodně blízko, když vezmeme v potaz jižní Čechy, kde Chelčický v době husitských válek přebýval.

Chelčický všem vytýkal mravní úpadek, odklon od božího zákona, smilství, svatokupectví a další hříchy, nejvíce ovšem kritizoval lidi bohaté a vlivné, kteří za tyto otřesné poměry mohou především. Největším zlem, jak jsem již také výše zmiňoval, je bezesporu Antikrist, a jeho touha zničit svět. Antikrist se jako ďáblův služebník za použití lži a intrik vloudil do lidské společnosti a ničí ji zevnitř. Podle Petra i veškeré pojmy ztratily svůj význam a relevantnost, jelikož je vytvořila antikristovská společnost pro skrytí své identity, proto se pojmy užívají v opačném významu, než by bylo správné. Společnost vytváří zdání něčeho, co ve skutečnosti neexistuje. Petr proto nabádá ke správnému pojmenování, přičemž vodítkem má být opět jen boží zákon.⁹² Za největší paradox považuje to, že ti, kteří by měli lid dovést ke spáse, jej naopak stahují na opačnou stranu. A ten, jenž se považuje za Kristova zástupce na zemi, je tím největším arcikacířem. Proč se ale obyčejní lidé obracejí a přimykají k těmto falešným modlám a kněžím?

Zde musíme mít na paměti fakt, ve které době se to vlastně nacházíme. Středověký člověk byl od narození až do smrti určován a vázán cyklem svátostných úkonů, provázely ho skutečně po celý jeho život. Středověký člověk zkrátka neuměl

⁹² CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 29.

myslet jinak než nábožensky. Navíc církev jim přidělila nálepku něčeho nadpřirozeného a zaručovala je celou svou autoritou, jelikož právě skrze svátosti si církev jako instituce k sobě přimkla všechny věřící.⁹³ Ovšem Chelčický kritizuje i obyčejný lid za slepou víru, kterou následuje falešné kněží, dále je podporuje ve lži a hříchu, a tím se vzdaluje samotnému Kristu. „*Protož jestliže pro kněze jim ty věci přestanú, aby o posvícení mše neměli, tehdy jako děti nemocné zarmúti se, protože se jim hry zruší. Protož takový lid nedustojný nic nemůž věděti o tomto knězi velikém, Pánu Kristu, než svatokupce čenichá, s nímž smilní skrze svátosti, nejvíce jich žádajíce pro křest a pro oddávání. Jinak ten lid zoufalý a slepý všech kněží zanedbal by, kdyby jich ta nouze nepřipudila k nim.*“⁹⁴

Chelčického učení zaujalo také několik marxisticky založených historiků. Není se čemu divit, protože Chelčický opravdu zastával kladný názor na ustanovení rovnostářské společnosti, čemuž daleko později učili skutečně i komunističtí ideologové. Ovšem nesmíme se nechat zlákat anachronismy. V 15. století jihočeský myslitel toužil po ideální společnosti s odkazem na prvotní křesťanskou církev. Rovnost a bratrství jsou hodnotami, o které by společnost měla usilovat. Petra Chelčického často označují za utopistu, s čím se dá asi lehce souhlasit. Nicméně v jednu chvíli náš autor byl součástí své ideje, v raném husitství, kdy během roku 1419 obyčejní lidé konali poutě na hory, jimž dávali biblická jména, a tam se učili jedinému pravému a správnému božímu zákonu. Nicméně po vypuknutí husitských válek se tento ideální stav opět zborčil a Chelčický došel k názoru, že lidská společnost je vskutku nedokonalá, a proto ideál v jeho pojetí nelze uplatnit na celou společnost.⁹⁵ Je také

⁹³ CHELČICKÝ, P.: *Zprávy o svátostech. O rotách českých. O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*. Praha 1980, s. 4.

⁹⁴ Tamtéž, s. 105.

⁹⁵ CHELČICKÝ, P.: *Siet viery*. Praha 2012, s. 28–29.

otázkou, jak by se Chelčický díval na vytvoření nové církve, jejíž duchovním otcem se později stal. Můžeme se jen domnívat, ale protože nic podobného za svého života neučinil a v Písmu svatém by oporu taky nenašel, zřejmě by velkým nadšením neoplýval, každopádně to jsou už jen pouhé hypotézy.

Závěr

Ač je dnes Petr Chelčický považován za nadčasového autora a myslitele, musím zdůraznit, že jeho názory byly po většinou čistě středověké, které zastávalo mnoho filozofů, náboženských reformátorů a sekt již dávno před ním. Nicméně formou a rozsahem svých děl, stejně jako drtivou kritikou všeho a všech kolem sebe, se od jiných autorů své doby skutečně odlišoval. Zvláštností se jeví také skutečnost, že se Petr Chelčický nepřidal k žádnému křídlu husitského hnutí, ačkoli k Táborům měl jednoznačně nejblíže, jak o tom častokrát psal. Právě zarputilost, s kterou obhajoval své názory víceméně proti všem frakcím a lidem v Čechách první poloviny 15. století, jeho osobu učinilo tak atraktivní pro pozdější badatele a historiky. Současným čtenářům, nejen historikům, určitě imponuje také sociologická koncepce středověké společnosti, požadavek sociální spravedlnosti, svobody, rovnosti mezi lidmi a odmítání násilí a trestu smrti za každých okolností, jelikož jestliže Chelčický v něčem předběhl svou dobu, tak právě v otázce trestů, kdy zastával názor, že soudy by měly hříšníka napravit a ne ho připravit o život, tím pádem i o možnost pokání.

Jedním z nejlepších badatelů zabývajících se Petrem Chelčickým byl Eduard Petrů, který podrobil dílo tohoto autora objektivnímu kritickému hodnocení. Nehledá jen pozitiva v učení jihočeského myslitele, ale také negativní prvky. Tím nejpatrnějším, který zmiňuje, je přeceňování průkaznosti vlastních názorů. Chelčický, ačkoli kritizuje všechny kolem sebe, nedokáže stejně kriticky přistupovat k vlastnímu učení, zejména pokud jde o konfrontaci s jinými autory. Petr Chelčický byl nejvíce ze všeho polemikem. Své diskuse však vedl vždy jen pro obhajobu vlastního stanoviska, nikoli

aby střetáváním názorů došel ke skutečné pravdě. Každopádně i tento rys patří k osobě jihočeského myslitele a je nedílnou součástí jeho originálního díla.⁹⁶

Pokud bych měl odpovědět na otázku, jenž jsem si položil v úvodu, zda má ještě v jednadvacátém století smysl podrobněji studovat učení Petra Chelčického, odpověď by byla nejednoznačná. Samozřejmě pokud se zaměříme na samotné dílo tohoto autora a nahlížíme na něj z určitého hlediska, význam v tom určitě vidím, zvláště opět dnes v tak neklidné, nebezpečné a násilné době jistě názory jihočeského myslitele mohou mnoho lidí zaujmout a ovlivnit, zejména jeho ideje lidskosti, mravní čistoty a požadavek rovnosti lidí zůstanou navždy živé.⁹⁷ Nicméně v otázce dalšího studia identity Petra z Chelčic jsem pesimistou, nemyslím si, že se mohou objevit nějaká nová fakta výrazně objasňující jeho život, proto asi navždy zůstanou pouze dvě možnosti, ke kterým se lze přiklonit, zda Petr Chelčický byl či nebyl ve skutečnosti Petrem Záhorkou ze Záhorčí. Vždyť toto dilema trvá již sedmdesát let a žádné jiné varianty se za ten čas už neobjevily.

Má práce by se dala stručně charakterizovat jako jakýsi základní přehled Chelčického myšlenek, jenž považuji za zcela zásadní a nad kterými jsem se snažil sám zamyslet. Jednotlivé názory a ideje jsem podložil úryvky z pramenů. S tím se pojí jeden z mých nejtěžších úkolů, s kterým jsem se v práci potkal, tj. vybrat z tak obsáhlého díla ty správné citace, aby nebyly moc dlouhé, ale na druhou stranu aby ve své zkrácené verzi bez dalšího kontextu díla dávaly smysl. Dalším problémem pro všechny badatele potenciálně zabývající se Petrem Chelčickým, je početně bohatá literatura na dané téma. Nikoli rozbor pramenů, ale právě odborné literatury mi ve studiu zabral nejvíce času, nicméně obejít se to zkrátka nedá a nesmí.

⁹⁶ CHELČICKÝ, P.: *Ze Sítě víry*. Praha 1990, s. 162–163.

⁹⁷ MÍKA, A.: *Petr Chelčický*. Praha 1963, s. 147.

Pokud se zaměřím na cíle, jenž jsem si vytkl v úvodu, myslím si, že jsem je víceméně splnil. V jednotlivých kapitolách jsem se snažil odpovídat na otázky kladené v samotném úvodu, což se mi podařilo. Přesto jsem zmiňoval hypotézu, která by se mělo jednat o můj prvotní exkurz do daného tématu, ve kterém budu v budoucnosti pokračovat. Na konci mého studia už si tím nejsem vůbec jistý, jelikož osobou Petra Chelčického se skutečně zabývaly špičky české historiografie, kterým bych se stejně v dalších pracích ani nepřiblížil. Proto bych chtěl varovat všechny další zájemce o studium Petra z Chelčic, že jestli chtějí přinést opravdu hodnotnou a smysluplnou práci, bude tomu zapotřebí věnovat hodně času a úsilí se stejně nejistým výsledkem.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

CHELČICKÝ, Petr: *Drobné spisy*, (ed.) Eduard Petřů. Praha 1966.

CHELČICKÝ, Petr: *O boji duchovním a O trojím lidu*, (ed.) Kamil Krofta. Praha 1911.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Postilla*, I–II, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1900–1903.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1912.

CHELČICKÝ, Petr: *Petra Chelčického Sít' víry*, (ed.) Emil Smetánka. Praha 1929.

CHELČICKÝ, Petr: *Siet viery*, (ed.) Jaroslav Boubín. Praha 2012.

CHELČICKÝ, Petr: *Sít' víry*, (ed.) František Šimek. Praha 1950.

CHELČICKÝ, Petr: *Spisy z Pařížského sborníku*, (ed.) Jaroslav Boubín. Praha 2008.

CHELČICKÝ, Petr: *Traktáty Petra Chelčického. O trojím lidu. O církvi svaté*, (ed.) Rudolf Holinka. Praha 1940.

CHELČICKÝ, Petr: *Ze Sítě víry. O rotách, o každé zvláště*, (ed.) Eduard Petřů. Praha 1990.

CHELČICKÝ, Petr: *Zprávy o svátostech. O rotách českých. O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*, (edd.) Milan Opočenský, Noemi Rejchrtová, Amedeo Molnár. Praha 1980.

Literatura

- BARTOŠ, František Michálek: *Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty bratrské*. Praha 1958.
- BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*. Praha 2005.
- FOUSTKA, Radim Neumann: *Petra Chelčického názory na stát a právo*. Praha 1955.
- FOUSTKA, Radim Neumann: *Politické názory Petra Chelčického*. Praha 1948.
- KAMINSKY, Howard: *The History of the Hussite Revolution*. Berkeley–Los Angeles 1967.
- KROFTA, Kamil: *Petr Chelčický*. Vodňany 1914.
- MÍKA, Alois: *Petr Chelčický*. Praha 1963.
- NAVRÁTIL, František O.: *Petr Chelčický. Národohospodářský, sociologický rozbor náboženské osobnosti*. Kdyně 1929.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě dle původních pramenůw wyprawuje František Palacký. Díl IV. Wěk Jiřího z Poděbrad. Částka 1. Od roku 1439 do 1457 čili do smrti krále Ladislava*. Praha 1857.
- PESCHKE, Erhard: *Die Theologie der Böhmischen Brüder in ihrer Frühzeit*. I. 1–2. Stuttgart 1935–1940.
- PETRŮ, Eduard: *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*. Praha 1957.
- ROKYTA, Jan: *Doba a dílo Petra Chelčického*. Blansko 2013.
- SCHULZ, Ferdinand: *Petr Chelčický*. Praha 1882.
- ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce. 1. Doba vymknutá z kloubů. 2. vyd.* Praha 1995.
- URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny. III. díl. Část 3. Wěk poděbradský*. Praha 1930.
- VOGL, Carl: *Peter Cheltschizki. Das Netz des Glaubens*. Dachau bei München 1923.
- VOGL, Carl: *Peter Cheltschizki. Ein Prophet an der Wende der Zeiten*. Zürich – Leipzig 1926.
- WAGNER, Murray L.: *Petr Chelčický. A Radical Separatist in Hussite Bohemia*. Scottdale – Kitchener 1983.

Články a studie

ANNENKOV, Jurij Semjonovič – PATERA, Adolf: *O nově nalezeném rukopise spisů Petra Chelčického*. ČČM, 56, 1882, s. 270–288.

ANNENKOV, Jurij Semjonovič: *Výpisky z Pařížského rukopisu spisů Štítného a Chelčického*. ČČM, 59, 1885, s. 394–402.

BARTOŠ, František Michálek: *Kdo byl Petr Chelčický?* JSH, 15, 1946, s. 1–8.

BOUBÍN, Jaroslav: *Dílo Petra Chelčického a současný stav jeho edičního zpřístupnění*. ČČH, 102, 2004, č. 2, s. 273–296.

BOUBÍN, Jaroslav: *Petr Chelčický a jeho dílo v české i zahraniční historiografii let 1978–1994*. HT, 12, 1999, s. 49–54.

GOLL, Jaroslav: *Petr Chelčický a spisy jeho*. ČČM, 55, 1881, s. 3–37.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Chelčickij i Gus*. In: *Novyj sbornik statěj po slavjanoveděniju, sostavlennyj i izdannij učeníkami V. I. Lamanskogo při učastiji ich učeníkov po slučaju 50-lětija jeho učeno-literaturnoj dějatel'nosti*. Sankt Petěrburg 1905, s. 468–490.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Očerok žizni i literaturnoj dějatel'nosti Petra Chelčickogo (Iz istorii gusitstva)*. Žurnal ministerstva narodnogo prosveščeniija, 7, 1895, č. 302, s. 224–250.

JASTREBOV, Nikolaj Vladimirovič: *Petra Chelčickogo O trogiem lidu rzec – o duchowných a o swiatských. Češskij tekst s vveděnijem i ruskim perevodom*. Sbornik otdělenija ruskogo jazyka i slovesnosti Akademii nauk, 77, 1903. Priloženije 1. Sankt Petěrburg 1904.

KAMINSKY, Howard: *Chiliasm and the Hussite Revolution*. Church History, 26, 1943, č. 1, s. 43–71.

LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Petr Chelčickij v osveščenií russkoj dorevoljucionnoj istoriografii*. FHB, 9, 1985, s. 175–234.

LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Petr Chelčický v ruské literatuře 19. a na počátku 20. století. Petr Chelčický a Lev Tolstoj*. In: *Husitství – reformace – renesance III.*, Praha 1994, s. 1013–1022.

LAPTĚVA, Ljudmila Pavlovna: *Ruský historik N. V. Jastrebov (1869–1923) a jeho styky s Čechami a pražskou univerzitou*. AUC-HUCP, 29, 1989, 1, s. 13–52.

SPINKA, Matthew: *Petr Chelčický. The Spiritual Father of the Unitas Fratrum*. Church History, 12, 1943, č. 4, s. 271–291.

ZEMAN, Jarold Knox: *The Hussite movement and the reformation in Bohemia, Moravia and Slovakia (1350–1650). A bibliographical study guide*. Michigan 1977.

Seznam zkratek

- AUC-HUCP Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae
Pragensis
- č. číslo
- ČČH Český časopis historický
- ČČM Časopis Českého musea
- ed. editor
- edd. editoři
- FHB Folia Historica Bohemica
- HT Husitský Tábor
- JSH Jihočeský sborník historický
- s. strana
- tj. to jest

Resumé

Aim of this bachelor's thesis is to analyse Petr Chelčický as a person, his life, Czech and foreign historiography about this medieval thinker. However, analysis of this thesis focuses especially on Chelčický's religious tracts and treatises where the medieval society is captured. The main contribution of this study is presentation of the most important and unique considerations and ideas of Petr from Chelčice. The text deals with importance of Petr Chelčický in Hussite Bohemia, his picture of inverted world, the matter of wealth and private property or his criticism of the Church, the state and the other groups of people in the late medieval society. This work should be my introduction to the topic of Petr Chelčický. I assume that I will continue working on this topic also in my next work, although I realize how difficult is to approach this topic properly.